

Coöperatief leren

Coöperatief leren is een onderwijsleersituatie waarin leerlingen in kleine groepen op een gestructureerde manier samenwerken aan een leertaak met een gezamenlijk doel. Het is dus iets anders dan leerlingen 'gewoon' laten samenwerken of overleggen. Je spreekt van coöperatief leren als er sprake is van de vijf basiskenmerken van coöperatief leren:

Positieve wederzijdse afhankelijkheid

Alleen als ik samenwerk kan ik de taak goed doen.

Individuele verantwoordelijkheid

Ik ben verantwoordelijk voor mijn eigen werk, maar ook voor het groepswerk.

Directe interactie

Ik ben actief aan het werk, maar mijn inbreng is even groot als die van mijn groepsleden.

Samenwerkingsvaardigheden

Coöperatief leren stimuleert de ontwikkeling van sociale vaardigheden; denk aan rolkaartjes.

Evaluatie van het groepsproces

Na het coöperatief leren bespreken we hoe het samenwerken gegaan is.

De werkvormen die in dit boekje beschreven staan, zijn structuren die je in staat stellen om leerlingen echt coöperatief te laten leren (ze hebben eigenlijk de eerste vier basiskenmerken in zich). Het vijfde kenmerk (evaluatie van het groepsproces) doe je dan zelf na de werkvorm.

De twaalf werkvormen in dit boekje:

Met twee leerlingen

1. Denken - delen - uitwisselen
2. Duo's
3. Flitsen

Met een groepje

4. Genummerde hoofden
5. Placemat
6. Puzzel
7. Rondpraat

Met de hele groep

8. Waar of niet
9. Mix en koppel
10. Beurtgooi
11. Binnenkring - buitenkring
12. Wandel - wissel uit

Veel plezier met coöperatief leren!

denken - delen - uitwisselen

Stap 1	Je krijgt een vraag.
Stap 2	DenkTijd: je denkt zelf na.
Stap 3	Je overlegt met je maatje.
Stap 4	Je wisselt je antwoorden uit met de klas.
Groep	1 t/m 8
Aantal leerlingen	2 leerlingen
Duur	5 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Luisteren - Uitwisselen - Je mening geven
Rollen	Vragensteller - Presentator - Schrijver - Aanmoediger
Lesonderdeel	Terugblik - Voorkennis activeren - Oriëntatie - Begeleide inoefening - Zelfstandige verwerking - Nabespreking
Type vragen	Open vragen waarbij leerlingen elkaar kunnen aanvullen. Opdrachten die een creatieve oplossing vragen. Opdrachten waarbij voorkennis geactiveerd wordt. Opdrachten waarbij nieuwe kennis wordt samengevat.
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken
Varianten	- Leerlingen schrijven hun antwoorden op voordat ze uitwisselen.

Voorbeelden taal

Bedenk een titel voor dit verhaal.	Wat betekent ...?	Wat zijn kenmerken van ...?
Wat rijmt op ...?	Bedenk woorden die beginnen met ...	Wat is jouw mening over ...?
Wat zijn de verschillen en overeenkomsten?	Wat is de hoofdgedachte van de tekst?	Stel elkaar vragen over het (voor)gelezen verhaal.
Wat heb je geleerd ...?	Wat was de oorzaak?	Hoe komt het dat ...?

Voorbeelden rekenen

Hoe reken je deze som uit?	Wat weet je al over ...?	Noem getallen die deelbaar zijn door 3.
Wat heb je geleerd ...?	Welke strategie gebruik je?	Wat betekent ...?

Voorbeelden zaakvakken

Noem Europese hoofdsteden.	Hoe leefden mensen in ...?	Welke dieren leven in ...?
----------------------------	----------------------------	----------------------------

Voorbeelden algemeen

Wat weet je nog van ...?	Wat ga je deze les leren?	Wat weet je al over ...?
Wat heb je geleerd ...?	Hoe ging de samenwerking?	Welk compliment kun je iemand geven?

duo's

Stap 1	Leerling 1 maakt een opdracht.
Stap 2	Leerling 2 controleert en coacht.
Stap 3	Leerling 2 geeft een compliment.
Stap 4	Wissel de rollen om.
Groep	1 t/m 8 (deze werkvorm lijkt op Tweepraat van Piramide)
Aantal leerlingen	2 leerlingen
Duur	10 - 15 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Overleggen - Het eens worden met elkaar - Coachen - Hulp vragen - Op elkaar wachten
Rollen	Aanmoediger
Lesonderdeel	Begeleide inoefening - Zelfstandige verwerking
Type vragen	Open en gesloten vragen. Oefenopdrachten. Inzichtvragen.
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken
Varianten	<ul style="list-style-type: none">- Laat leerlingen elkaar pas controleren nadat ze een aantal opdrachten hebben gemaakt.- Laat na afloop twee duo's de antwoorden met elkaar vergelijken.

Voorbeelden rekenen

Maak om de beurt een opdracht uit het rekenboek.	Vul de (getallen)reeks om de beurt aan.	Bouw samen een gebouw met blokken.
--	---	------------------------------------

Voorbeelden taal

Maak om de beurt een opdracht uit het taalboek.	Lees om de beurt een alinea van de tekst (voorspel en vat samen).	Vertel om de beurt wat je ziet op de plaat.
---	---	---

Voorbeelden zaakvakken

Maak om de beurt een opdracht uit het boek.	Maak samen een tekening bij een thema.	Schrijf een tekst (of een verhaal) en laat je maatje de tekst controleren en verbeteren.
---	--	--

flitsen

Stap 1	Je maakt flitskaartjes.
Stap 2	Je gaat bij je maatje zitten.
Stap 3	Besluit wie begint met flitsen.
Stap 4	Leerling 1 laat een kaartje zien.
Stap 5	Leerling 2 zegt het antwoord.
Stap 6	Leerling 1 geeft het kaartje als het antwoord goed is.
Stap 7	Wissel de rollen om als je alle kaartjes hebt geflitst.
Groep	2 t/m 8
Aantal leerlingen	2
Duur	10 - 15 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Coachen - Hulp vragen - Wachten op elkaar
Rollen	Aanmoediger
Lesonderdeel	Zelfstandige verwerking
Type vragen	Gesloten vragen (vooral automatiseren en feitenkennis)
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken
Varianten	<ul style="list-style-type: none"> - Gebruik de BLOON-manier bij spelling. - Maak kaartjes voor leerlingen die nog niet kunnen schrijven. - Schrijf een cijfer tot 10 op een kaartje en teken het aantal stippen op de achterkant (zodat leerlingen het antwoord kunnen controleren door te tellen).

Voorbeelden rekenen

Getallen uitspreken.	Tafels en plus- en minsommen flitsen.	Getallen die samen 10 zijn flitsen.
Kloktijden flitsen.	Geldbedragen flitsen.	Noem het percentage bij de breuk.

Voorbeelden taal

Letters flitsen.	Woorden flitsen.	Lees de moeilijke woorden.
Geef de betekenis van het woord ...	Lees het woord en benoem de spellingsafpraak.	Lees het woord waar letters weggelaten zijn en schrijf het woord op.

Voorbeelden zaakvakken

Lees de naam van het land en noem de hoofdstad.	Lees de gebeurtenis en noem het jaartal.	Bedenk en schrijf zelf vragen bij een thema of een tekst op een kaartje. Schrijf de antwoorden op de achterkant van het kaartje.
---	--	--

genummerde hoofden

Stap 1	Je krijgt een nummer.
Stap 2	Je krijgt een vraag.
Stap 3	DenkTijd: je denkt zelf na.
Stap 4	Hoofden bij elkaar: overleg.
Stap 5	Groep geeft klaar-signaal.
Stap 6	De meester / juf noemt een nummer.
Stap 7	Degene met dat nummer antwoordt.
Groep	1 t/m 8
Aantal leerlingen	4 - 6 leerlingen
Duur	2 - 4 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Luisteren - Overleggen - Het eens worden met elkaar - Coachen - Afhankelijk zijn
Rollen	Taakchef - Vragensteller - Schrijver - Aanmoediger - Stiltekapitein
Lesonderdeel	Oriëntatie - Begeleide inoefening - Zelfstandige verwerking - Nabespreking
Type vragen	Open en gesloten vragen. Oefenopdrachten en inzichtvragen.
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken
Varianten	- Gebruik de werkvorm Rondpraat tijdens stap 4 (overleg). - Geef een punt aan elke groep die het goede antwoord had opgeschreven.

Voorbeelden rekenen

Welke breuken zijn gelijkwaardig?	Tussen welke tientallen ligt ...?	Welke strategieën kun je gebruiken?
Welke tafelsommen hebben als antwoord ...?	Welk getal komt na ...?	Wat betekent ...?

Voorbeelden taal

Wat rijmt op ...?	Wat betekent ...?	Welke spellingafspraken horen hierbij?
Wat is het onderwerp van de tekst?	Waarnaar verwijst ...?	Wat voor soort tekst is het?

Voorbeelden algemeen

Hoe kun je iemand troosten?	Wat doe je als je ... (rol) bent?	Hoe help je iemand?
-----------------------------	-----------------------------------	---------------------

placemat

Stap 1	Je krijgt een vel papier met een rechthoek.
Stap 2	Alle teamleden trekken een lijn.
Stap 3	Je krijgt een vraag.
Stap 4	DenkTijd: je denkt zelf na.
Stap 5	Je schrijft je antwoord in je vak.
Stap 6	Je vertelt je antwoord.
Stap 7	Het team kiest het beste antwoord.
Groep	1 t/m 8
Aantal leerlingen	4 - 6
Duur	10 - 15 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Overleggen - Het eens worden met elkaar - Luisteren
Rollen	Materiaalbaas - Taakchef - Stiltekapitein - Aanmoediger - Tijdbewaker - Schrijver
Lesonderdeel	Voorkennis activeren - Zelfstandige verwerking
Type vragen	Open vragen. Kennisvragen en inzichtvragen.
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken - Sociaal emotionele ontwikkeling
Varianten	<ul style="list-style-type: none"> - Laat leerlingen die nog niet kunnen schrijven materialen (of tekeningen) in hun eigen vak leggen. Daarna overleggen de leerlingen met elkaar welke materialen (of tekeningen) gebruikt worden in het gezamenlijke werkstuk (bijvoorbeeld een collage). - Laat leerlingen (bij opsommingen) in het middelste vak een top 3 maken van de beste antwoorden.

Voorbeelden rekenen

Schrijf breuken op die groter zijn dan een half.	Schrijf een som op met de uitkomst ..	Schrijf oneven getallen op.
--	---------------------------------------	-----------------------------

Voorbeelden taal

Wat betekent ...?	Hoe loopt het verhaal af?	Schrijf zo veel mogelijk woorden met ...
-------------------	---------------------------	--

Voorbeelden zaakvakken

Noem rivieren in Nederland.	Noem de kenmerken van ...	Bedenk een oplossing voor een probleem.
-----------------------------	---------------------------	---

Voorbeelden sociaal emotionele ontwikkeling

Hoe kun je iemand helpen?	Wat doe je als je ...?	Welk compliment geef je aan ...?
---------------------------	------------------------	----------------------------------

puzzel

Stap 1	Je krijgt een kaartje.
Stap 2	Vertel om de beurt wat er op je kaartje staat.
Stap 3	Overleg met je team.
Stap 4	Leg de kaartjes op de goede plek.
Groep	1 t/m 8
Aantal leerlingen	4 - 6 leerlingen
Duur	10 - 15 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Coachen - Hulp vragen - Luisteren
Rollen	Materiaalbaas - Taakchef - Stiltekapitein - Aanmoediger - Tijdbewaker - Verkenner
Lesonderdeel	Voorkennis activeren - Zelfstandige verwerking
Type vragen	Opdrachten waarbij kaartjes op volgorde gelegd moeten worden. Verhaalstructuur ontdekken.
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken
Varianten	- Laat leerlingen zelf een puzzel maken van een (zelfgeschreven) verhaal of een reeks (zelfgemaakte) tekeningen.

Voorbeelden rekenen

Leg de maten van het metrieke stelsel op de goede volgorde.	Leg de getallen (of breuken of kommagetallen) op volgorde van klein naar groot.	Leg de voorwerpen van groot naar klein of van minder naar meer.
---	---	---

Voorbeelden taal

Leg (de plaatjes van) het verhaal op de goede volgorde.	Leg de woorden op alfabetische volgorde.	Leg de woorden van de zin op de goede volgorde.
---	--	---

Voorbeelden zaakvakken

Leg de plaatjes van de cyclus op de goede volgorde.	Leg de gebeurtenissen op volgorde van tijd.	Leg de tekstgedeelten op de goede volgorde.
---	---	---

rondpraat

Stap 1	Je krijgt een vraag.
Stap 2	DenkTijd: je denkt zelf na.
Stap 3	Je geeft om de beurt antwoord.
Stap 4	Je wisselt je antwoorden uit met de klas.
Groep	1 t/m 8
Aantal leerlingen	4 - 6 leerlingen
Duur	5 - 10 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Gelijke deelname - Luisteren
Rollen	Taakchef - Stiltekapitein - Aanmoediger - Tijdbewaker - Schrijver
Lesonderdeel	Terugblik - Voorkennis activeren - Lesoriëntatie - Begeleide inoefening - Zelfstandige verwerking - Nabespreken
Type vragen	Open vragen met korte antwoorden. Opsommingen en inventariseren.
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken - Sociaal emotionele ontwikkeling
Varianten	<ul style="list-style-type: none"> - Elk teamlid heeft een fiche. Schuif het fiche naar het midden als je iets gezegd hebt. Je mag dan weer wat zeggen als alle fiches in het midden liggen. - Elk teamlid schrijft met een andere kleur op een gezamenlijk vel papier (bij schrijfpoddrachten) dat ze doorgeven. - Elk teamlid vat eerst samen wat het vorige teamlid heeft gezegd. - Alle teamleden hebben hetzelfde werkblad en maken de eerste opgave. Schuif daarna je blad (met de klok mee) door. Kijk of je hetzelfde antwoord hebt. Bij verschillende antwoorden overleggen alle teamleden wat het juiste antwoord is. - Laat leerlingen die hetzelfde antwoord hebben als een ander teamlid het antwoord in eigen woorden vertellen.

Voorbeelden rekenen

Tel er steeds ... bij op.	Steeds een kwartier later.	Noem breuken groter dan een half.
---------------------------	----------------------------	-----------------------------------

Voorbeelden taal

Noem een woord dat rijmt op ...	Noem een woord met de letter ...	Maak een woordketting; laatste letter is eerste letter van het volgende woord.
Maak samen een verhaal. Ieder bedenkt een zin.	Wat is het verschil tussen .. en ..? Wat zijn de overeenkomsten?	Noem een woord bij de spellingsafspraken.

Voorbeelden zaakvakken

Noem kenmerken van ...	Bedenk verschillende oplossingen voor een probleem.	Wat zie je ...
------------------------	---	----------------

Voorbeelden sociaal emotionele ontwikkeling

Wat vind je een goede eigenschap?	Hoe doe je als je ...	Vragen naar persoonlijke informatie met korte antwoorden (aantal broers/zussen, maand van verjaardag).
-----------------------------------	-----------------------	--

waar of niet

Stap 1	Je hoort een zin.
Stap 2	DenkTijd: je denkt zelf na.
Stap 3	Je doet je duim omhoog of omlaag.
Stap 4	Je meester / juf zegt waar of niet waar.
Groep	1 t/m 8 (ook in Piramide)
Aantal leerlingen	hele groep
Duur	5 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Luisteren
Rollen	-
Lesonderdeel	Begeleide inoefening - Nabespreken
Type vragen	Stellingen
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken
Varianten	<ul style="list-style-type: none"> - Gebruik gesloten vragen (ja = duim omhoog, nee = duim omlaag) om iets in de groep te inventariseren. Voorbeelden: ik heb goed geslapen, het samenwerken ging goed, ik kan aan de slag, ik heb vandaag iemand geholpen. - Geef individuele beurten nadat leerlingen hun duim opgestoken hebben. - Laat leerlingen zelf stellingen bedenken (bijv. bij een tekst).

Voorbeelden rekenen

$2 + 2 = 4$	Een kwartier is 15 minuten.	Ik heb de strategie '1 x meer' gebruikt (ja of nee).
-------------	-----------------------------	--

Voorbeelden taal

Rijmen deze woorden?	Dit zijn synoniemen.	Dit is een informatieve tekst.
----------------------	----------------------	--------------------------------

Voorbeelden zaakvakken

In de prehistorie is de auto uitgevonden.	Een kikker is een amfibie.	Bedenk en schrijf zelf stellingen bij een thema of een tekst. Schrijf op de achterkant van het kaartje of het waar of niet waar is.
---	----------------------------	---

mix en koppel

Stap 1	Je krijgt een kaartje.
Stap 2	Je loopt door de klas.
Stap 3	Je vormt een duo.
Stap 4	Je laat je kaartje zien.
Stap 5	Je bekijkt het andere kaartje.
Stap 6	Horen jullie bij elkaar? Jullie gaan zitten.
Stap 7	Horen jullie niet bij elkaar? Zoek een ander.
Groep	1 t/m 8
Aantal leerlingen	hele groep
Duur	10 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Luisteren - Uitwisselen van informatie
Rollen	-
Lesonderdeel	Voorkennis activeren - Begeleide inoefening - Nabespreken
Type vragen	Gesloten vragen - Feitenkennis
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken
Varianten	<ul style="list-style-type: none"> - Geef een klaar-opdracht voor tweetallen die elkaar gevonden hebben. (Bedenk een verhaalsom bij de som of maak een zin met het woord.) - Mix en ruil: Bij deze variant vorm je geen koppel, maar vertel je wat er op je kaartje staat (geef uitleg of een betekenis). Daarna ruil je je kaartje met de ander.

Voorbeelden rekenen

Zoek het antwoord bij de som.	Zoek de breuk bij het kommagetal.	Getallen die samen 10 zijn.
Zoek de digitale tijd bij de klok.	Zoek het geld bij het geldbedrag.	Zoek het cijfer bij het aantal stippen.

Voorbeelden taal

Laat leerlingen zelf kaartjes maken met vragen en antwoorden bij een tekst (begrijpend lezen).	Zoek de spellingafpraak bij het woord.	Zoek het woord bij het plaatje.
Zoek de betekenis van het woord.	Lees het woord en benoem de spellingsafpraak.	Zoek de verleden tijd van het werkwoord.

Voorbeelden zaakvakken

Zoek de kenmerken bij het landschap.	Zoek de oorzaak bij de gebeurtenis.	Zoek het missende woord in de zin. (De ...draait om de zon.)
--------------------------------------	-------------------------------------	--

beurtgooi

Stap 1	Je zit in een kring.
Stap 2	Je krijgt een vraag.
Stap 3	DenkTijd: je denkt zelf na.
Stap 4	Heb je de bal? Zeg het antwoord.
Stap 5	Noem de naam van een ander.
Stap 6	Rol de bal naar die ander.
Groep	1 t/m 8 (ook in Piramide)
Aantal leerlingen	hele groep (begin in de kleine groep)
Duur	10 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Luisteren - Op je beurt wachten - Mening van een ander respecteren
Rollen	-
Lesonderdeel	Oriëntatie - Voorkennis activeren - Begeleide inoefening - Nabespreking
Type vragen	- Open vragen met meerdere antwoordmogelijkheden - Reeksen - Vragen naar eigen ervaring of oplossing
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken - Sociaal emotionele ontwikkeling
Varianten	- Maak meerdere kleine kringen. - Als je de bal hebt, geef je antwoord op de vraag en bedenk je zelf een nieuwe vraag.

Voorbeelden rekenen

Tel terug vanaf 20.	Zeg de tafel van 7 op.	Noem de volgende maand van het jaar.
Klok: steeds 5 minuten verder.	Noem een gelijkwaardige breuk.	Maak een som met het antwoord 2.

Voorbeelden taal

Zeg het alfabet op.	Noem een rijmwoord.	Maak een woord met de laatste letter van het vorige woord.
Maak samen een zin; doe er steeds een woord bij.	Maak een zin met het woord.	Waar denk je aan bij ...?

Voorbeelden zaakvakken en andere vakken

Een reeks (gebeurtenissen) in de goede volgorde na elkaar zeggen.	Hoe los jij dit probleem op?	Wat vind jij?
---	------------------------------	---------------

binnenkring - buitenkring

Stap 1	Je gaat op jouw plek in de kring staan.
Stap 2	Je krijgt een vraag.
Stap 3	DenkTijd: je denkt zelf na.
Stap 4	Je vertelt je antwoord aan de ander.
Stap 5	Je wisselt je antwoorden uit met de klas.
Stap 6	Je schuift plekken op.
Groep	1 t/m 8 (In Piramide heet deze werkvorm Dubbelrij)
Aantal leerlingen	Met de hele groep
Duur	10 - 20 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Luisteren - Vertellen
Rollen	-
Lesonderdeel	Begeleide inoefening - Zelfstandige verwerking - Evaluatie
Type vragen	Open vragen. Oefenopdrachten. Uitwisselen van informatie.
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken - Sociaal emotionele ontwikkeling
Varianten	- Deze werkvorm kan ook buiten of in het speellokaal gedaan worden. - Laat twee leerlingen samen lopen bij een oneven aantal leerlingen.

Voorbeelden: zie wandel - wissel uit

wandel - wissel uit

Stap 1	Je loopt door de klas.
Stap 2	Sta stil als je het stopteken hoort.
Stap 3	Je vormt een duo.
Stap 4	De meester / juf stelt een vraag.
Stap 5	Je vertelt je antwoord aan de ander.
Groep	1 t/m 8
Aantal leerlingen	Met de hele groep
Duur	2 - 5 minuten
Samenwerkingsvaardigheden	Luisteren - Vertellen
Rollen	-
Lesonderdeel	Begeleide inoefening - Zelfstandige verwerking - Evaluatie
Type vragen	Open vragen. Oefenopdrachten, inzichtvragen en meningsvragen. Uitwisselen van informatie.
Vakken	Taal - Rekenen - Zaakvakken - Sociaal emotionele ontwikkeling
Varianten	<ul style="list-style-type: none"> - Zet muziek aan (waarop je goed kunt lopen) tijdens het rondlopen. Als de muziek stopt, staan alle leerlingen stil. - Laat leerlingen die nog geen duo hebben gevormd hun hand opsteken, zodat deze leerlingen elkaar kunnen opzoeken. - Deze werkvorm kan ook buiten of in het speellokaal gedaan worden.

Voorbeelden rekenen

Leerlingen bedenken een som die de ander oplost.	Noem een tafel op.	Noem het metrieke stelsel op.
--	--------------------	-------------------------------

Voorbeelden taal

Wat rijmt op ...?	Noem een woord dat begint met ...	Leerlingen bedenken een vraag over een tekst of een verhaal dat (voor)gelezen is.
-------------------	-----------------------------------	---

Voorbeelden zaakvakken

Wat is jouw mening over ... (maatschappelijk probleem)?	Leerlingen bedenken een vraag over de samenvatting van het hoofdstuk (bijvoorbeeld voor de toets).	Hoe komt het dat ... (het leven in de stad vroeger niet gezond was)?
---	--	--

Voorbeelden algemeen

Kies uit: (noem twee antwoorden, bijvoorbeeld astronaut of dokter).	Wat is je lievelings...?	Vragen die gaan over persoonlijke dingen.
---	--------------------------	---